

Głoski polskie

Marcin Maciołek
Jolanta Tambor

Głoski polskie

Przewodnik fonetyczny dla cudzoziemców
i nauczycieli uczących języka polskiego
jako obcego

Uniwersytet Śląski
Wydawnictwo Gnome

Katowice 2018

Recenzent
IVANA DOBROTOVÁ

Redakcja i korekta
ZESPÓŁ

Projekt okładki i opracowanie graficzne
MAREK FRANCIK

Publikacja sfinansowana ze środków
UNIwersytetu Śląskiego w Katowicach

© Copyright by UNIwersytet Śląski w Katowicach, 2018
Wszelkie prawa zastrzeżone

Opracowanie typograficzne i skład: Wydawnictwo Gnome
Złożono czcionką Times, Myriad i Arial

ISBN 978-83-63268-55-8

Wydanie III, poprawione i uzupełnione

GNOME — Wydawnictwa Naukowe i Artystyczne,
ul. Drzymały 18/6, Katowice, tel. +48 603370713, wydawnictwognome@gmail.com

Spis treści

Wprowadzenie	7
Marcin Maciołek System dźwiękowy polszczyzny na tle języków świata	11
Jolanta Tambor Poprawna wymowa polska. Przewodnik dla cudzoziemców i ich nauczycieli	17
Marcin Maciołek, Jolanta Tambor Odpowiedniki foniczne liter <i>q</i> i <i>ɸ</i> . Tzw. nosówki w języku polskim	50
Marcin Maciołek Prozodia: akcent i intonacja. Zasady akcentowania w języku polskim	63
Marcin Maciołek Wymowa wyrazów obcych w języku polskim – historia i współczesność	79
Marcin Maciołek Zobacz, posłuchaj i powtórz... – zbiór ćwiczeń fonetycznych dla cudzoziemców	106
Marcin Maciołek Zrób sobie test... – quiz fonetyczny dla nauczycieli języka polskiego jako obcego	116
Marcin Maciołek, Jolanta Tambor Przykładowy egzamin z podstaw fonetyki i prawideł poprawnej wymowy polskiej	124
Marcin Maciołek Pół żartem, pół serio...	127
Marcin Maciołek Głoski polskie w izolacji, kontekście i opozycjach – transkrypcja materiału dźwiękowego	130

Wprowadzenie

Fonetyka stanowi ważny komponent systemu gramatycznego każdego języka. Poprawna, staranna wymowa i intonacja uatrakcyjniamy wypowiedź, sprawiają, że przyjemnie się mówiącego (prelegenta, interlokutora etc.) słucha. Z kolei fonetyczne niechlujstwo, błędy wymawianiowe nierzadko prowadzą do zakłóceń w komunikacji, a nieraz uniemożliwiają wzajemne zrozumienie w ogóle. Przykładowo, wyartykułowany tak komunikat: [čeba to zap'isać | čysta čy čteržešći čy], wypowiedziany ponadto z niewłaściwą intonacją i nieodpowiednio zaznaczonymi pauzami (albo niemal zupełnym ich pominięciem), może być bez znajomości kontekstu rozumiany rozmaicie. Zważywszy więc na brzmieniową „kulawość” przytoczonej wypowiedzi (co zdradzają zbyt daleko posunięte uproszczenia grup spółgłoskowych), należy założyć, że trzy interpretacje są tu możliwe: *Trzeba to zapisać*: 1) [ulica] *Czysta 3/43*; 2) *303 43*; 3) *300 czy 43*? Przykład ten poucza, że sukces komunikacyjny (właściwe zrozumienie) to w znacznej mierze także kwestia poprawnej, starannej wymowy, a nie tylko – jak zwykło się na ogół twierdzić – prawidłowej budowy zdań, właściwej odmiany wyrazów czy doboru odpowiednich środków językowych. Konstatacja ta jest szczególnie ważna zwłaszcza w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Niejednokrotnie bowiem odmiennosć polskich głosek od dźwięków mowy występujących w języku rodzimym uczących się polszczyzny cudzoziemców sprzyja powstawaniu różnego rodzaju błędów artykulacyjnych (interferencje, inercja narządów mownych itp.). Niestety, nauczanie fonetyki w procesie glottodydaktycznym częstokroć traktowane jest po macoszemu. Widać to wyraźnie w podręcznikach przeznaczonych do nauczania języka polskiego jako obcego, w których zagadnienia związane z prawidłową wymową oraz różnego typu ćwiczenia fonetyczne pojawiają się z rzadka, i właściwie tylko w podręcznikach kursowych dla początkujących. Na dalszych etapach nauki kształcenie to jest zwykle zarzucane. Tymczasem wyćwiczenie poprawnej, pięknej wymowy, pozbawionej naleciałości obcych, nawyków mówieniowych przeniesionych z języka rodzimego, jest procesem długotrwałym.

Na polskim, choć nie tylko polskim, rynku wydawniczym do niedawna brak było pozycji, która w całości poświęcona byłaby doskonaleniu prawidłowej wymowy polskiej u cudzoziemców uczących się języka polskiego. Sytuacja ta zmieniła się nieco za sprawą publikacji: Anny Ikedy „*Nie lubię igreka*”, czyli

o trudnych głoskach w języku polskim (Tokio 2008), Anny Majewskiej-Tworek Szura, szumi i szeleści. Ćwiczenia fonetyczne nie tylko dla cudzoziemców (Wrocław 2010) oraz Liliany Madelskiej *Posłuchaj, jak mówię. Materiały do ćwiczenia sluchu i wymowy dla dzieci oraz dla dorosłych, uczących się języka polskiego jako obcego (Podręcznik ucznia, Poradnik dla rodziców i nauczycieli, Film dydaktyczny DVD „Powiedz mi, co widzisz”*; Wiedeń 2010) i *Blizniacze słowa. Test przesiewowy do badania dojrzałości szkolnej w zakresie percepcji i wymowy dzieci wielojęzycznych* (Lublin 2010)¹. Tę serię uzupełniają również przygotowane przez nas materiały o nazwie *Głoski polskie*. Są one efektem badań prowadzonych w ramach projektu badawczego *Trudności wymawianiowe cudzoziemców uczących się języka polskiego*, realizowanego w latach 2011–2012 i 2013–2014 w Instytucie Języka Polskiego UŚ oraz Katedrze Międzynarodowych Studiów Polskich przy współpracy ze Szkołą Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego². Zamieszczony początkowo (tj. w I i II wydaniu) na płycie, a w obecnej edycji dostępny na stronie internetowej Szkoły Języka i Kultury Polskiej UŚ materiał wizualno-dźwiękowy zawiera: wymowę głosek polskich prezentowanych w izolacji oraz w wyrazach demonstrowanych jako przykładowe realizacje tychże głosek (również w wariantach uwarunkowanych pozycyjnie), a także wymowę głosek polskich ujętych w opozycje (np. wysoka – średnia, dźwięczna – bezdźwięczna, zwarta – zwarto-szczelinowa), artykułowanych zarówno w izolacji, jak i konkretnych wyrazach (parach minimalnych). W przewodniku (oprócz zapisu fonetycznego i ortograficznego nagranych materiałów) zamieściliśmy dwa artykuły: pierwszy, opisujący trudności wymawianiowe, z którymi zmagają się różne grupy (narodowościowe) cudzoziemców uczących się języka polskiego, i drugi, porządkujący i prezentujący w ujęciu konfrontatywnym wiadomości na temat akcentu i intonacji, a także zasad fonicznego wyróżniania sylaby i intonowania wypowiedzi w języku polskim. Z pierwszym tekstem, autorstwa Jolanty Tambor, koresponduje zbiór 15 ćwiczeń fonetycznych, zawierających zestawy wyrazów do powtarzania. Układ zadań zasadniczo odpowiada kolejności zagadnień prezentowanych w artykule, poza tym dodano jeszcze ćwiczenia dotyczące kolejno: poprawnego akcentowania oraz wymowy liczebni-

¹ Należy wspomnieć, że ostatnio ukazały się dwie kolejne publikacje dotyczące nauczania wymowy polskiej cudzoziemców: poradnik metodyczny *Znajdź z polskim wspólny język. Fonetyka w nauczaniu języka polskiego jako obcego* Michaliny Biernackiej (Łódź 2016) oraz zbiór ćwiczeń *Fonetyka* Ewy Kołaczek (Kraków 2017).

² Dodajmy, że badania nad trudnościami w przyswajaniu fonetyki języka polskiego przez obcokrajowców na Uniwersytecie Śląskim zostały zainicjowane na początku lat 90. i kontynuowane są do dziś w Szkole Języka i Kultury Polskiej UŚ. Dość przypomnieć pionierski, gdy idzie o omawianą problematykę, i do czasu ukazania się przywołanych powyżej publikacji bodaj jedyny, program edukacyjny do nauczania wymowy cudzoziemców uczących się języka polskiego *Głoski polskie* (kasetka magnetowidowa i przewodnik), zrealizowany w 1993 roku przez zespół pracujący pod kierunkiem Romualda Cudaka i Jolanty Tambor. Do tej właśnie pomocy dydaktycznej nawiązują tytułem przygotowane przez nas materiały.

ków. Ostatnie, 15. zadanie zawiera, zgrupowaną tematycznie, leksykę z poziomu A1. W podpunktach do pozostałych, tj. pierwszych dwunastu ćwiczeń zgromadziliśmy wyrazy (formy i pary wyrazowe) zawierające daną głoskę, ułożone w porządku alfabetycznym; staraliśmy się przy tym, aby w miarę możliwości nie wykraczać poza leksykę z poziomu podstawowego i średnio zaawansowanego³. W części zadań (na ogół w ostatnim podpunkcie) zebraliśmy tzw. pary minimalne, czyli wyrazy, w których wymiana lub pominięcie jednej głoski powoduje zmianę znaczenia słowa (tak jest na przykład w ćwiczeniach oznaczonych numerami 6, 8, 10, 11). Osobny rozdział poświęciliśmy realizacjom fonicznym liter *q* i *ę* oraz tzw. nosówkom, uzupełniając go obecnie o zestaw 28 ćwiczeń. Odrębną część przewodnika stanowi tekst dotyczący wymowy wyrazów obcych w dawnej i współczesnej polszczyźnie oraz zmian dokonujących się w zasobie dźwięków i systemie fonologicznym polszczyzny w związku z przejmowaniem zapożyczeń; w niniejszym wydaniu także ten tekst wzbogaciliśmy o materiał zadaniowy. Całość zamyka quiz fonetyczny oraz przykładowy egzamin z podstaw fonetyki i prawideł poprawnej wymowy, które pozwalają ocenić posiadaną wiedzę na temat głosek polskich, sposobu ich wzorcowej artykulacji, akcentu, intonacji, typologii fonologicznej języków świata, miejsca, jakie polszczyzna zajmuje pod względem fonetyczno-fonologicznym wśród innych języków, a przede wszystkim trudności wymawianiowych, z którymi borykają się poszczególne grupy (narodowościowe) cudzoziemców uczących się języka polskiego, a także sposobów przewycięzania tych problemów. Nagrodą za uważną lekturę przewodnika i sumienną pracę z przygotowaną przez nas płytą niech będzie zabawny felieton Joanny Szczepkowskiej prezentujący *–pól żartem, pół serio* – obserwowalne obecnie tendencje wymawianiowe w zakresie polskich samogłosek. Niechaj będzie on także przestrogą dla rodzimych użytkowników, lektorek i lektorów języka polskiego, aby nie ulegali wzmożonej we współczesnej polszczyźnie (a odciskającej swe piętno także w innych językach) tendencji do ekonomiczności środków językowych i oszczędzania wysiłku, i nie stali się „mordercami (samo)głosek”.

Z życzeniami przyjemnej lektury i owocnej pracy z „Głoskami polskimi”

Marcin Maciolek
Jolanta Tambor

³ Przyjęty układ alfabetyczny zmusił nas w kilku miejscach do odstępstwa od tej zasady. Są to jednak sytuacje stosunkowo rzadkie.